

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ДОРАДНИЦТВА»
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПОГОДЖЕНО

Директор ННЦ «Інститут післядипломної освіти та дорадництва

_____ **О. Аверчев**

“__” _____ 2025 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Перший проректор, проректор з науково-педагогічної роботи, доктор економічних наук, професор

_____ **В.Г. Грановська**

“__” _____ 2025 р.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНА ПРОГРАМА

перепідготовки та підвищення кваліфікації ветеранів та членів їхніх родин

МІСЬКЕ ФЕРМЕРСТВО

Тривалість навчання :

120 годин

Форма навчання :

дистанційна (on-line)

Посилання на платформі Zoom

Міське фермерство – це інноваційний напрямок сільськогосподарської діяльності, що поєднує сучасні технології, екологічність і можливість створення ефективного виробництва в умовах міського середовища. В умовах глобальних викликів, таких як урбанізація, зміна клімату та зростання потреб у екологічно чистих продуктах, цей підхід відкриває нові горизонти для фермерів, підприємців та громад.

Курс «Міське фермерство» покликаний стати містком між теорією та практикою, допомагаючи учасникам не лише зрозуміти основи агровиробництва в урбаністичних умовах, а й опанувати конкретні навички для реалізації власних проєктів. Особливу увагу програма приділяє ветеранам та їхнім родинам, надаючи підтримку в адаптації до нового виду діяльності та відкритті власної справи.

Ця програма враховує сучасні тенденції сталого розвитку, раціонального використання ресурсів та переробки продукції. Навчання націлене на формування багатофункціональних господарств із замкненими циклами виробництва, які є не лише ефективними, але й екологічно безпечними.

Завдяки цьому курсу учасники зможуть зробити впевнений крок у майбутнє, створюючи власний бізнес, який відповідає потребам сучасного суспільства, покращує якість життя громад та сприяє розвитку зеленої економіки в Україні.

Автори-розробники Програми перепідготовки та підвищення кваліфікації ветеранів та членів їхніх родин «Міське фермерство» :

Аверчев О.В. - професор, доктор сільськогосподарських наук, дорадник сільськогосподарського виробництва, директор ННЦ «Інститут післядипломної освіти та дорадництва»

Нікітенко М.П. - доктор філософії з агрономії, дорадник сільського господарства, головний фахівець з перепідготовки ННЦ «Інститут післядипломної освіти та дорадництва»

АНОТАЦІЯ ДО КУРСУ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ РОДИН ЗА ПРОГРАМОЮ: «МІСЬКЕ ФЕРМЕРСТВО»

Курс навчання «Міське фермерство» розроблено для тих, хто прагне опанувати сучасні підходи до організації агровиробництва в умовах міського середовища. Програма поєднує теоретичні знання, практичні навички та інноваційні технології, орієнтовані на створення сталих, екологічних та економічно ефективних фермерських проєктів. Особлива увага приділяється адаптації новачків, зокрема ветеранів та їхніх сімей, до початку нової діяльності через психологічну підтримку.

Курс охоплює основи агрономії, тваринництва, сучасні технології вирощування (гідропоніка, мікрогрін, вертикальні ферми), економічні аспекти фермерства, а також інтеграцію закритих виробничих циклів із переробкою продукції. Учасники зможуть навчитися вирощувати продукцію та організувати невеликі тваринницькі господарства навіть у міських або обмежених просторах.

Програма розроблена для фермерів, підприємців, урбаністів, освітян, а також для тих, хто прагне започаткувати власний бізнес у сфері агропромисловості або підвищити ефективність існуючих господарств.

Мета курсу: надання слухачам комплексних знань і практичних навичок для:

- Розвитку міського фермерства як інноваційного напрямку агровиробництва.
- Ефективного використання міських і малих просторів для вирощування рослин і утримання дрібних тварин.
- Організації багатофункціональних господарств із закритими циклами виробництва.
- Створення та ведення економічно успішного бізнесу, орієнтованого на потреби місцевих громад.
- Психологічної адаптації та підтримки ветеранів і новачків у сфері сільського господарства.

Курс сприяє розвитку екологічно дружніх технологій, забезпеченню продовольчої безпеки та підвищенню якості життя в урбанізованих середовищах.

Основні завдання курсу:

- Надати учасникам фундаментальні теоретичні знання про особливості агровиробництва в міських умовах.
- Ознайомити з сучасними агротехнологіями, такими як гідропоніка, аквапоніка, аеропоніка, вирощування мікрогрину, вертикальне землеробство.
- Навчити учасників застосовувати отримані знання на практиці для створення міських ферм.
- Продемонструвати способи організації виробництва дрібного тваринництва (равлики, раки, перепілки) в обмеженому просторі.

- Надати навички з управління закритими циклами виробництва, включаючи переробку продукції до готового товару.
- Розробити основи бізнес-планування для організації та розвитку власного фермерського бізнесу.
- Навчити аналізувати ринок, формувати фінансову стратегію та забезпечувати економічну стійкість виробництва.
- Ознайомити з доступними програмами державної підтримки, правовими аспектами та інвестиційними можливостями.
- Продемонструвати, як міське фермерство може покращити якість життя місцевих громад через створення екологічно чистої продукції та зелених зон.
- Розвинути уявлення про роль урбаністичного агровиробництва у вирішенні проблем продовольчої безпеки.
- Надати моральну та психологічну підтримку ветеранам, новачкам у фермерстві та їхнім родинам.
- Сприяти формуванню мотивації, впевненості в успіху, а також здатності адаптуватися до нових умов і викликів.
- Ознайомити учасників із сучасними технологіями та підходами до міського фермерства, які сприяють раціональному використанню ресурсів.
- Стимулювати впровадження інновацій у малих та середніх господарствах.
- Виховати відповідальне ставлення до природних ресурсів через популяризацію екологічних методів виробництва.
- Навчити методам переробки органічних відходів, енергоефективності та збереження біорізноманіття.

Цільова аудиторія: Курс розроблений для широкого кола слухачів, які зацікавлені у розвитку сучасного фермерства в міських умовах. Основними категоріями учасників є:

- Фермери, які прагнуть розширити свої знання та освоїти новітні технології міського фермерства.
- Фермери, які хочуть застосовувати інноваційні підходи для підвищення ефективності своїх господарств.
- Учасники, які хочуть розпочати нову справу після повернення з військової служби.
- Люди, яким потрібна психологічна підтримка та мотивація для адаптації до нових умов життя.
- Особи, які бажають інвестувати в міське фермерство як перспективну та екологічну бізнес-нішу.
- Стартапери, які шукають ідеї для створення сталого бізнесу з використанням агротехнологій.
- Фахівці, які займаються розвитком міського простору та зацікавлені в інтеграції фермерства в урбанізоване середовище.
- Громадські активісти, які прагнуть популяризувати екологічно чисте виробництво та продовольчу безпеку.
- Викладачі та тренери, які займаються навчанням у сфері сільського господарства та екології.

- Спеціалісти агробізнесу, які хочуть адаптувати свої знання до нових умов ринку.
- Особи, які прагнуть вирощувати продукцію для власних потреб або займатися продажем екологічних продуктів.
- Городяни, які хочуть долучитися до руху сталого споживання та збереження ресурсів.

Результати навчання:

Після завершення курсу «Міське фермерство» учасники отримають комплексні знання про основи агрономії, сучасні технології міського фермерства та особливості організації багатофункціональних господарств. Вони навчаться працювати з такими інноваціями, як гідропоніка, мікрогрін, вертикальне землеробство та аквапоніка, а також зрозуміють, як вирощувати дрібних тварин (равлики, раки, перепілки) в умовах обмеженого простору. Учасники дізнаються про правові аспекти фермерської діяльності, можливості державної підтримки та методи створення замкнених циклів виробництва з переробкою продукції до готового товару.

Практичні навички, які учасники отримають під час курсу, дозволять їм створювати міські фермерські господарства, адаптовані до локальних умов. Вони зможуть застосовувати сучасні технології для вирощування рослин і тварин, ефективно управляти ресурсами, переробляти органічні відходи та впроваджувати енергоефективні рішення. Також слухачі зможуть розробляти бізнес-плани, фінансові стратегії та маркетингові підходи для розвитку власного фермерського бізнесу.

Окрім технічних і економічних знань, курс допоможе учасникам розвинути впевненість у власних силах, необхідну для започаткування нової справи. Особливу увагу приділено моральній і психологічній підтримці ветеранів та їхніх родин, допомагаючи їм адаптуватися до нових умов життя та успішно долати виклики. Курс сприятиме формуванню мотивації, внутрішньої сили та навичок для побудови кар'єри в міському фермерстві.

Завершення курсу відкриє нові можливості для професійної реалізації учасників. Вони отримають сертифікат про підвищення кваліфікації, який підтвердить їхню компетентність. Слухачі зможуть реалізувати власні фермерські проекти, орієнтовані як на задоволення особистих потреб, так і на роботу з локальними ринками. Цей курс формує спільноту професіоналів, готових зробити міське фермерство екологічно дружнім та економічно ефективним.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНА ПРОГРАМА

Навчальні модулі та теми занять	Кількість годин			
	Усього	з них:		
		Лекції	Семінари-практичні	Самостійні роботи
Модуль 1: Вступний блок				
Лекція 1: Вступ до міського фермерства	12	2		
Лекція 2: Сталий розвиток у аграрному секторі		2		8
Модуль 2: Теоретичний блок				
Лекція 3: Особливості ведення фермерства в урбаністичних умовах	18	2		4
Лекція 4: Інтеграція зелених зон у міський простір		2		4
Лекція 5: Урбаністичні аграрні моделі: міжнародний досвід		2		2
Модуль 3: Теоретично-технічний блок				
Лекція 6: Основи агрономії та управління водними ресурсами		2		4
Лекція 7: Сучасні технології: мікрогрін, гідропоніка, аеропоніка		2		4
Лекція 8: Технічні особливості створення вертикальних ферм		2		2
Практичне заняття 1: Розробка макету вертикальної ферми			2	
Практичне заняття 2: Створення гідропонної системи для вирощування мікрогрину			2	
Модуль 4: Блок тваринництва				
Лекція 9: Основи вирощування равликів		2		4
Лекція 10: Розведення раків у замкнених системах		2		2
Практичне заняття 3: Планування ферми для перепілок			2	
Практичне заняття 4: Аналіз обладнання для розведення равликів			2	
Модуль 5: Багатофункціональне сільське господарство				
Лекція 11: Закритий цикл виробництва		2		4
Лекція 12: Переробка сільськогосподарської продукції		2		2
Практичне заняття 5: Розробка стратегії закритого циклу			2	
Модуль 6: Організаційно-економічний блок				
Лекція 13: Бізнес-планування та залучення інвестицій		2		4
Лекція 14: Організація фермерського бізнесу		2		2
Практичне заняття 6: Розробка фінансової моделі для стартапу			2	
Модуль 7: Психологічний блок				
Лекція 15: Психологічна адаптація до нових умов		2		4
Лекція 16: Формування мотивації та віри в успіх		2		4
Практичне заняття 7: Техніки мотивації та саморефлексії			2	
Модуль 8: Іноваційно-екологічний блок				
Лекція 17: Кліматичні зміни та стійкість агросистем	16	2		4
Лекція 18: Екологічно орієнтовані технології у фермерстві		2		2
Лекція 19: Використання відновлюваних ресурсів у сільському господарстві		2		2
Лекція 20: Цифрові технології для моніторингу агроecosистем		2		2
Практичне заняття 8: Оцінка екологічного сліду фермерського господарства				2
Всього	120	40	16	64

ТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Аналіз прикладів успішних міських ферм, підготовка реферату (8 годин)
2. Підготовка есе на тему урбан-агро інновацій (12 годин)
3. Аналіз технічних систем, складання технічного звіту (12 годин)
4. Підготовка бізнес-плану для міні-ферми (8 годин)
5. Аналіз успішних моделей замкнених циклів (8 годин)
6. Підготовка інвестиційної презентації (8 годин)
7. Виконання вправ для розвитку стресостійкості (8 годин)
8. Підготовка звіту про адаптацію до кліматичних змін (8 годин)

ПІДСУМКИ ТА ОЦІНЮВАННЯ:

Для успішного завершення курсу учасники мають виконати всі вимоги навчальної програми, які охоплюють: відвідування лекцій, виконання практичних завдань, самостійне опрацювання матеріалу та підготовку підсумкових робіт.

Критерії оцінювання: базуються на кількох основних складових. Відвідуваність лекцій і практичних занять становить 20% загальної оцінки, при цьому обов'язковою є присутність на не менше ніж 75% занять. Самостійна робота, яка охоплює виконання індивідуальних проєктів та аналітичних вправ, а також здатність застосовувати знання на практиці, оцінюється в 30% загальної оцінки. Практичні завдання, до яких входить розробка моделей фермерських систем, планів вирощування культур чи тварин, займають ще 30% і оцінюються за інноваційністю, реалістичністю та відповідністю сучасним технологіям. Підсумкова атестація, яка передбачає письмовий або усний захист індивідуального проєкту, становить 20% загальної оцінки. Цей проєкт повинен бути пов'язаний із міським фермерством і демонструвати інтеграцію знань із різних модулів курсу, наприклад, у вигляді бізнес-плану міської ферми або проєкту вертикального саду..

Шкала оцінювання знань і умінь слухачів:

Рівень роботи	Оцінка у балах	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
Високий	90–100	A	відмінно
Вище середнього	82–89	B	добре
	74–81	C	
Середній	64–73	D	задовільно
	60–63	E	
Нижче середнього	35–59	FX	незадовільно (необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного захисту)
Низький	0–34	F	незадовільно о (необхідна значна подальша робота)

Заклучний етап курсу передбачає підсумкове обговорення, під час якого учасники діляться своїм досвідом, ідеями та знаннями, отриманими в процесі навчання. Ті, хто успішно виконав усі вимоги програми, отримують сертифікати про завершення курсу. Завершується етап мотиваційною сесією, на якій викладачі надають рекомендації щодо подальшого розвитку в сфері міського фермерства та реалізації отриманих знань на практиці.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Aubry, Christine, Duchemin, Éric, Nasr, Joe (eds.). Urban Agriculture. 2020
2. Christophe-Toussaint, Perrin, Coline, Valette, Elodie (eds.) [Toward Sustainable Relations Between Agriculture and the City](#) Soulard. 2017. 239 p.
3. Hardman, Michael, Larkham, Peter (eds.) [Informal Urban Agriculture](#). 2014. 208 p.
4. [Stone](#), Curtis. The Urban Farmer: Growing Food for Profit on Leased and Borrowed Land Paperback. New Society Publishers. 2015. 240 p.
5. Планування соціально-економічного розвитку міста: Монографія. / За ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. К.: «Фенікс», 2011. 160 с.
6. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 438 с.

Додаткова:

7. Бандач І. О. Міські фермерські утворення. Світові тенденції та перспективи розвитку в Україні. // Архітектурний вісник КНУБА. 2018, Вип. 16. С. 200-205.
8. Безлюбченко О.С., Завальний О.В., Черноносова Т.О. Планування і благоустрій міст : Навчальний посібник. Х. : ХНАМГ, 2011. 191 с.
9. Дудяк, Н.В., Баруліна, І.Ю. Розвиток сіті-фермерства в Україні як перспективний шлях подолання продовольчої кризи. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, 2022., Вип. 12, С. 20-28.
10. Adams, D., Hardman, M. 2014. Observing guerrillas in the wild: Reinterpreting practices of urban guerrilla gardening. Urban Studies 51, 1103-1119.
11. Anthopoulou, T. 2013. Urban agriculture. Social inclusion and sustainable city. Case study of two municipal gardens in Northern Greece. Panteion University, Athens.
12. Butler, L. and D.M. Moronek (eds.). [Urban and Agriculture Communities: Opportunities for Common Ground](#). Ames, Iowa: Council for Agricultural Science and Technology. 2002.
13. Follmann, A., Viehoff, V. 2015. A green garden on red clay: creating a new urban common as a form of political gardening in Cologne, Germany. Local Environment 20, 1148-1174.
14. Gavrilidou et al. 2015. Urban Agriculture in Thessaloniki. An Academic Project Meets Reality. The Author(s) 2015. This article is published with Creative Commons license CC BY-SA 4.0 Firenze University Press. DOI: 10.13128/RV-17588 - www.fupress.net/index.php/ri-vista/

15. Guitart, D., Pickering, C., Byrne, J. 2012. Past results and future directions in urban community gardens research. *Urban Forestry & Urban Greening* 11, 364-373.
16. Lawson, Laura. *Agriculture: Sowing the city // Nature: journal*. 2016, vol. 540. P. 522-524.
17. Mougeot, L. 2005. *Agropolis: The Social, Political and Environmental Dimensions of Urban Agriculture*. London: Earthscan.
18. Nordahl, Darrin. [The New Urban Agriculture](#). Washington DC: Island Press. 2012.
19. Purcell, M., Tyman, S.K. 2018. Cultivating food as a right to the city. In *Urban Gardening as Politics* (pp. 62-81). Routledge.
20. Reynolds, K., Cohen, N. 2016. *Beyond the kale: Urban agriculture and social justice activism in New York City* (Vol. 28). University of Georgia Press.
21. Reynolds, R. 2014. *On guerrilla gardening: A handbook for gardening without boundaries*. Bloomsbury Publishing, London.
22. Schmelzkopf, K. 1995. Urban community gardens as contested space. *Geographical Review* 85, 364-381.
23. Shillington, L.J. 2013. Right to food, right to the city: household urban agriculture, and socionatural metabolism in Managua, Nicaragua. *Geoforum* 44, 103–111.
24. Taylor, J.R., Taylor Lovell, S. 2012. Mapping public and private spaces of urban agriculture in Chicago through the analysis of high-resolution aerial images in Google Earth. *Landscape and Urban Planning* 108, 57–70.
25. Tornaghi, C. 2014. Critical geography of urban agriculture. *Progress in Human Geography* 38, 551-567.
26. Tracey, D. 2007. *Guerrilla Gardening: A Manual*. Gabriola Island, Canada: New Society Publishers.
27. Urban Agriculture Committee of the Community Food Security Coalition (CFSC). 2003. *Urban agriculture and community food security in the United States: Farming from the city center to the urban fringe*. Available at: <http://communitywealth.org/sites/clone.communitywealth.org/files/downloads/report-brown-carter.pdf>.
28. Urban agriculture for sustainable cities: using wastes and idle land and water bodies as resources. Jac Smit, Joe Nasr. *Environment and Urbanization*, Vol 4, Issue 2, pp. 141-152.
29. White, M.M. 2011. D-town farm: African American resistance to food insecurity and the transformation of Detroit. *Environmental Practice* 13, 406–417.